

Het handschrift Royal 14 E iii, in de British Library, dat kort na 1300 in St.Omer is gekopieerd, bevat een versie van de Estoire del Saint Graal. Op de miniatuur zit een monnik de tekst 'quoniam hic est cristus' (aangezien dit Christus is) zorgvuldig van zijn voorbeeld over te schrijven.

*Uit: Emo's reis, een historisch culturele ontdekkingsstocht door Europa in 1212,
Dick E.H. de Boer, Uitgeverij Noordboek 2011.*

PaiZ

Paleografie in Zeeland, een werkgroep.

Wat is en doet de werkgroep PaiZ?

Al enige jaren bestaat in Middelburg een groep vrijwilligers die zich bezighoudt met het transcriberen van historische manuscripten. De leden van deze groep zijn allen oud-cursisten van cursussen Oud Schrift van de Zeeuwse Volksuniversiteit en het Zeeuws Archief. Het eerste project van deze groep betrof de Resolutiën van de Admiraliteit in Zeeland. Onder leiding van drs. I. van Loo, medewerker bij het ZA, heeft de groep de besluiten uit de jaren 1584-1609 van de Gecommitteerde Raden ter Admiraliteit in Zeeland getranscribeerd, geannoteerd en geëditteerd, een megaproject van enkele jaren, uiteindelijk resulterend in een (gedrukte) uitgave in 5 delen.

De groep heeft daarna het bestaan van het Vlissings Prijzenhof (1575-1577) aan de vergetelheid ontrukkt. In dit hof, van de Admiraliteit in Zeeland, residerende te Vlissingen, werden civiele geschillen over opgebrachte schepen beslecht. Andere projecten betroffen prijzenregisters van de Admiraliteit te Duinkerke en een verdedigingsplan voor Walcheren dat in 1572 aan prins Willem van Oranje werd aangeboden.

De groep die nu de naam PaiZ (Paleografie in Zeeland) voert, heeft een onafhankelijke status, werkt geheel zelfstandig, zonder hulp van buitenaf, en is - niet exclusief - als vrijwilligerscollectief actief in en voor het Zeeuws Archief. Zij stelt zich tot doel om met professionele normen transcripties te verzorgen in Zeeland, over de Zeeuwse geschiedenis, en hanteert een werkwijze die kwaliteit van de transcriptie garandeert. Publicatie (on line) is daarbij eveneens de doelstelling, om de toegankelijkheid van de bronnen voor de geïnteresseerde leek te vergroten en de behoefte tot raadplegen van originele bronnen in het algemeen te verminderen, daarmee het behoud van de originele bronnen bevorderend.

Wat is paleografie?

Het woord paleografie betekent oud-schrift. Het lezen en bestuderen van vroegere handschriften en schrijfwijzen is een wetenschap, genaamd paleografie.

Wat is transcriberen?

Het overzetten van oude handschriften naar ons hedendaagse schrift noemen we transcriberen. Transcriberen is dus geen kopiëren, want daarbij worden geen aanpassingen aan de tekst gedaan. Bij transcriberen hoort ook uitleg over voor ons minder gebruikelijke of onbekende woorden, uitdrukkingen, plaatsnamen, en dergelijke. Deze toelichting wordt in voetnoten geplaatst. Desgewenst wordt ook een index gemaakt.

Wetenschappelijke transcriptieregels

Transcriptieregels gehanteerd door de werkgroep PaiZ zijn ontleend aan:

Richtlijnen voor het uitgeven van historische bescheiden (1988, 6e herziene druk), samengesteld in opdracht van het Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap (digitaal toegankelijk op Historici.nl).

Onze werkgroep gaat te werk volgens de kritische of kritisch normaliserende methode, die in die richtlijnen is uiteengezet.

In de beschrijving is sprake van 'hedendaags taalgebruik'. Om vast te stellen wat hedendaags taalgebruik is raadplegen we de volgende gezaghebbende bronnen:

- *Van Dale Groot woordenboek van de Nederlandse taal* ofwel de Dikke van Dale
- *Woordenlijst Nederlandse taal* ofwel het Groene Boekje (ed. 2005)
- voor geografische namen: *De Wereld Bosatlas* (ed. 2004).

Een handzame gids voor interpunctiekwesties is:

Leestekens geregeld, uitgegeven door het Genootschap Onze Taal (Den Haag 2009-2010).

Praktische werkwijze

Uiteraard houdt de werkgroep zich aan bovenstaande wetenschappelijke richtlijnen.

Daarnaast is een structurele aanpak een waarborg voor kwaliteit.

Voordat tot een project wordt besloten maakt de werkgroep een inventarisatie van de stukken. Er wordt onderzoek gedaan naar de omvang van het materiaal, de kwaliteit van de bron, of er reeds fotomateriaal beschikbaar is, en de schriftkenmerken. Tevens wordt materiaal verzameld over de historische context. De beslissing om een project te starten neemt de groep als geheel, waarbij van belang is dat het eindpunt vaststaat, en er afspraken zijn over 'publicatie'.

De schriftkenmerken en de daarbij passende oplossingen, leiden desgewenst tot een voor het specifieke project geldende transcriptiewijzer. In ieder geval komt er een afspraak over specifieke spelregels voor het geldende project.

Iedere aan het project deelnemende transcribent kan een meer ervaren collega vragen om 'mee te lezen', en leesproblemen samen op te lossen. 'Schriftvoorbeelden' met de bijhorende oplossingen die gedurende het traject worden ontdekt, worden gedeeld per e-mail.

Alle teksten worden door een vaste, zeer ervaren eindredacteur nagelezen op omissies en uniform geredigeerd. Gedurende het project is er een levendig vraag en antwoord verkeer. Om vaardigheden op peil te houden kent de groep verder een maandelijks lees oefening, waarbij een onbekende tekst, van een onbekende 'hand', gezamenlijk besproken wordt.

Hoe komen we aan projecten?

Het ZA is zeer bereid om suggesties voor projecten aan te leveren, er is voor jaren werk!

Maar ook vragen van 'buiten', bijv. andere archieven, zijn welkom, mits ze een connectie hebben met Zeeland en de resultaten tot 'publicatie' leiden. Zo is bijv. recent besloten tot een project met materiaal van het archief van de gemeente Goes, terwijl ook met het gemeentearchief Vlissingen contacten zijn gelegd.

De werkgroep beslist zelf over de (deel)transcriptieprojecten, waarbij soms over de relevantie overlegd wordt met een hoogleraar geschiedenis.

De moeilijkheidsgraad

We streven er naar tussen de projecten afwisseling aan te brengen, zodat er ook periodes zijn met 'gemakkelijke' teksten.

Over de werkgroep

De werkgroep bestaat volledig uit vrijwilligers, man en vrouw, werkend en gepensioneerd.

Het Zeeuws Archief heeft een professional beschikbaar gesteld ter ondersteuning, om praktische zaken op te lossen, maar desgewenst ook voor inhoudelijk advies.

Ieder neemt deel naar eigen keuze en voorkeuren, en de tijdsinvestering wordt bepaald naar eigen vermogen en/of behoefte.

We werken van huis uit, achter de eigen computer, met behulp van gescande (pdf) of gefotografeerde (jpeg) documenten. Indien de bron nog niet is gefotografeerd, dan doen we dat zelf.

De foto's of scans worden via een projectcoördinator gedistribueerd.

Eén keer per maand is er een bijeenkomst gepland, om elkaar te ontmoeten, te overleggen over problemen bij de voortgang, nieuwe projecten te bespreken, en voor de lees oefening.

Op dit ogenblik hebben we 11 deelnemers, maar er is altijd plaats voor nieuw bloed. Enige kennis van oud-schrift is daarbij zeer welkom, maar we zijn volop bereid nieuwe instromers bij te staan in het aanleren van de benodigde vaardigheden. Aanmelden kan bij de voorzitter, Jean van der Rijst, Rijstribb@zeelandnet.nl.

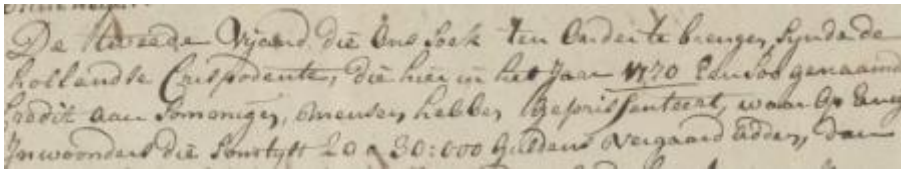
Enkele voorbeelden van projecten door PaiZ:

Project **De Reis van d'Eenigheid**, een MCC-slavenschip op driehoeksreis (1761-1763).

In 2014 wordt in Middelburg de afschaffing van de slavernij herdacht. Het ZA vraagt met de online reis van het slavenschip d'Eenigheid aandacht voor dit moment en voor het archief van de Middelburgse Commercie Compagnie. De volledige documentatie van een slavenreis is door PaiZ getranscribeerd. Op het web is dit van dag tot dag te volgen onder www.eenigheid.slavenhandelmcc.nl.

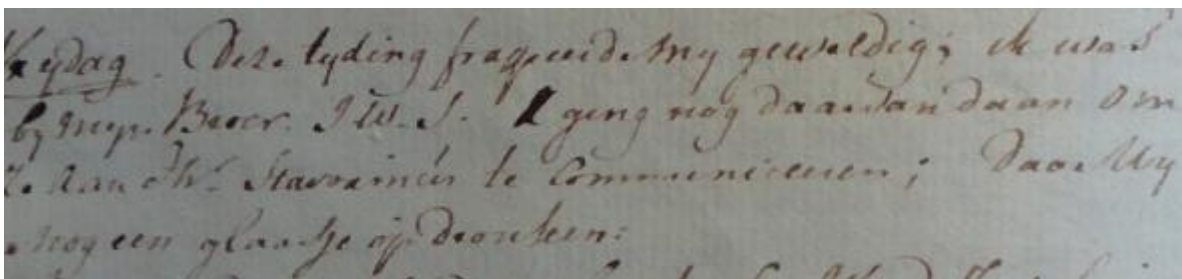
Project **De correspondenten van de MCC**, jaren 1720- 1780.

In 2011 is het MCC archief op de Unesco-werelderfgoedlijst geplaatst. Het ZA is bezig het volledige archief te digitaliseren. Uit dat archief heeft PaiZ nu een onderdeel geselecteerd voor transcriptie: de correspondentenbrieven. Op alle handelsposten van de MCC zaten correspondenten, die met Middelburg een intensieve briefwisseling onderhielden. In overleg met prof. Dr. J. H. den Heijer, hoogleraar maritieme geschiedenis te Leiden, zal deze transcriptie leiden tot onderzoeksprojecten voor studenten geschiedenis.

Project **J.H. Schorer** (1760-1822)

Naar aanleiding van 200 jaar Koninkrijk der Nederlanden, wordt in het ZA in januari 2014 een tentoonstelling ingericht over de eerste Gouverneur van Zeeland : J.H. Schorer. De familie Schorer heeft PaiZ verzocht relevante stukken voor deze tentoonstelling te transcriberen.

Project **'Stadsrekening Middelburg'** 1573-1578.

Recent is in het Aartsbisschoppelijk Archief te Mechelen een stadsrekening aangetroffen van Middelburg uit de periode oktober 1573 – mei 1578. Deze vondst is overgedragen aan het ZA. Op verzoek van het ZA heeft PaiZ dit document bestaande uit 71 folio's getranscribeerd.

